

PERCY BARNEVIK:

Det gränslösa Europa – en utmaning

De forna sovjetrepublikerna går mot en ekonomisk och därmed också en möjlig politisk katastrof. Den slutsatsen drar Percy Barnevik och konstaterar att sanningens minut nu stundar för Västeuropa: skall vi klara den kraftsamling som krävs för att säkerställa en fredlig och demokratisk utveckling i Öst- och Centraleuropa?

Hans svar är att det tyvärr inte finns anledning att vara optimistisk på den punkten.

Artikeln bygger på Percy Barneviks anförande vid promoveringen till ekonomie hedersdoktor vid Göteborgs universitet i oktober 1991.

Tekn och ekon dr Percy Barnevik är ABBs koncernchef.

Så sent som vid mitten av 80-talet härskade en ganska stor pessimism i Europa. Sex miljoner industrijobb försvann 1980–87, arbetslösheten i Västeuropa översteg 10 procent och bland ungdomar låg den på 20–25 procent. Investeringarna var låga och produktionsökningen svag. Japanska och andra asiatiska konsumtionsvaror sköljde in över Europa, som de tidigare gjort över USA och man drömde orealistiskt om det post-industriella samhället, då man inte skulle behöva en konkurrenskraftig industri.

Integrationsarbetet inom EG hade stannat av – i Bryssel upptogs dagordningen av ett trätande om jordbrukssubventioner och alla tjuvtricks, som de olika länderna utnyttjade för att gynna sig själva. Man talade om det sjuka Europa, Eurosklerosis. Järnridån låg orubblig där den låg, de sk nedrustningsförhandlingarna hade knappt märkbart minskat takten i den fortsatta upprustningen. Även om kunskapen om det ekonomiska förfallet inom östblocket gradvis ökade, såg man inte någon möjlig förändring i Sovjets järngrepp om Östeuropa och än mindre inom Sovjet på denna sidan sekelskiftet.

Den moderna människan lever i nuet och blir lätt historielös, men det kan vara skäl att påminna om att detta var situationen i Europa för fem år sedan. I Sverige gällde den tredje vägens politik efter den stora devalveringen, medan inflationen fortsatte att ligga flera procent över konkurrentländerna och på några år eliminerade devalveringsfördelarna. Inflationen tillsammans med den avreglerade kapitalmarknaden började på allvar blåsa på spekulationsekonomin. Detta var situationen för 5 år sedan, men det kunde lika

gärna varit 25 eller 50 år sedan, så dramatiskt annorlunda är läget nu och så långt bort känns mitten på 1980-talet.

1986 signerades the "Single European Act", följt av den europeiska vitboken 1987. Djärvt drogs planerna upp för den förenade EG-gemenskapen utan gränser, med fria rörelser av människor, kapital, varor och tjänster, gemensam valuta och i

Europas 37 lokverkstäder, att jämföra med 2 i USA och 3 i Japan, blir förmodligen 10 eller färre på 90-talet.

framtiden hägrade den federala europeiska politiska unionen. En våg av optimism sköljde över Västeuropa – Eurosklerosis blev Europhoria. Den här gången menade politikerna allvar och äntligen var den 30-åriga vision som Kol- och Stålunionens och Romtraktatens krigströtta europafäder hade på väg att realiseras.

Vändpunkten

Personligen upplevde jag 1986–87 som en dramatisk vändpunkt: nu gällde det att komma med i det nya Europa. Som chef för ett Norden-baserat företag med 90 procent av förädlingsvärdet utanför EG, vågade jag inte lita på politikerna och på att EFTA-länderna skulle gå med. Det gällde så att säga att "ansluta det egna företaget till EG". Det ledde 1987 till ABBs bildande och blev den största gränsöverskridande fusion som hittills gjorts. Många EFTA-baserade företag resonerade likadant och agerade också på olika sätt. I flera fall tyvärr med negativa konsekvenser ur svensk synvinkel.

Den första januari 1993 tas förhoppningsvis – förutsatt att inte EG-domstolens invändningar mot EES-avtalet fördröjer ikraftträdandet – ett stort steg mot Europas ekonomiska och i förlängningen politiska enande. Då börjar en mängd nya regler gälla, eller rättare sagt, då försvinner en rad nationella regler, som hindrat ett fritt flöde över gränserna i Europa. Det som många inte riktigt trodde på 1986–87, kommer då att ske. Allt sker inte över en natt – det finns många och långfristiga övergångsbestämmelser – men färdriktningen är klar och oåterkallelig. Politiker, företagare och fackliga ledare är med i båten och många europeiska företag, såsom mitt eget, omstrukturerar redan och förbereder sig för en marknad. Vi rör oss så snabbt som politikerna medger.

I t ex tidigare nationellt delvis skyddade branscher som tillverkning av järnvägsutrustning, kraftverk, telekommunikationssystem, vattenverk samt byggin-dustri med nationell upphandling, blir det nu strid på kniven över gränserna. Den billiga franska kärnkraftelen möter den dyra tyska och engelska kolkraftelen – konkurrens mellan olika nationella elför-sörjare blir något nytt för Europa. Vi kommer också att få se särskilda företag som driver de nya elnäten som kommer att sammanbinda Europa. Hopplöst överbemannade järnvägsbolag eller snarare järnvägsinstitutioner kommer att tappa mark mot effektivare konkurrenter. Specialiseringen mellan länderna ökar, produktiviteten ökar, priserna sjunker och levnadsstandarden stiger. Europa skaffar sig de skalfördelar USA hade redan när industrialiseringen började där på allvar i slutet av 1800-talet. Sköter vi korten rätt,

kan vi i Europa öka vår konkurrenskraft och ta upp striden med Japan och närliggande länder i Asien.

Myntets baksida

Myntets baksida är att detta, precis som inom all omstrukturering, kommer att kräva initiala uppoffringar. Europas 37 lokverkstäder, att jämföra med 2 i USA och 3 i Japan, blir förmodligen 10 eller färre på 90-talet. I infrastrukturbranscher har gissats att så många som 2/3 av företagen kan bli förlorare och 1/3 vinnare.

När nedläggningsvågen kommer, särskilt om verkstäderna ligger i Syd-Italien, Bretagne, Skottland eller Norrland för att ta ett par exempel krävs det därför att de nationella politikerna har is i magen. För ett par år sedan sade jag till ledningen för ABBs italienska lokfabrik, som sålt lok till den bankrutta italienska järnvägen i decennier till priser som låg 30–40 procent högre än världsmarknadspriset: Om några år måste italienska järnvägen enligt EGs lagar köpa lok där de är billigast. Antingen måste ni sänka kostnaderna 40 procent eller så försvinner Ni. Ni har bara några år på Er.

Vinnarna i det nya Europa blir de som har bäst kvalitet och lägst pris – förlorarna blir de som tidigare förlitat sig på protektionism och goda kontakter. Om uppgiften att fördjupa det västeuropeiska samarbetet kommer att innebära påfrestningar, är det ändå ett intet mot de svårigheter som hela Europa står inför om inte de öst- och centraleuropeiska ländernas övergång till demokrati och marknadsökonomi lyckas.

Början till slutet

Under några majdagar 1989 började ungerska gränssoldater klippa upp taggtråden vid gränsen mot Österrike. De 10 000-tals östtyskarna, som rest in i Ungern, vällde västerut och ungrarna vägrade efterkomma de alltmer desperata kraven från den skakade östtyska regimen att stänga gränsen. Detta var början till slutet för de kommunistiska diktaturerna i

---

Vinnarna i det nya Europa blir de som har bäst kvalitet och lägst pris – förlorarna blir de som tidigare förlitat sig på protektionism och goda kontakter.

öst och, som det skulle visa sig, för själva Sovjetimperiet. Om någon gång uttrycket "koloss på lerfötter" är motiverat så är det i detta fall. Polen var på väg mot en gradvis frigörelse, men händelserna i maj -89 startade en dramatisk dominoeffekt som på mindre än ett år störtade alla de östeuropeiska regimerna och i förlängningen har vi under dessa yttersta dagar bevittnat det trekvarts sekel gamla Sovjetunionens upplösning.

När president Bush för en tid sedan meddelade att bortåt halva kärnvapenarsenalen skall skrotas och ryssarna meddelade att de på ett par år skall halvera numerären i sina överdimensionerade stridskrafter, noterade man detta litet i förbigående. I praktiken återstår mycket för att realisera detta. Intill dess representeras detta fattighus av desperata och hungrande människor med 20 000 kärnstridspetsar, ett hot, om än av ett annat

slag än tidigare, i synnerhet om vi får en jugoslavisk utveckling.

De nya problem som nu tornar upp sig handlar fantastiskt nog om hur miljontals ton ammunition, läckande plutoniumfabriker och en oändlighet av järnskrot på ett miljömässigt acceptabelt sätt skall kunna avvecklas. Det handlar om hur 10-tals miljoner människor, som arbetat i en sluten, överdimensionerad och privilegierad försvarsindustri skall få andra jobb och hur maskiner och infrastruktur skall ställas om till civil produktion, där det som bekant råder brist på det mesta. Omfattningen av denna omställning är så gigantisk att den är närmast överklig. Det rör sig om motsvarigheten till tusen Bofors-företag, utspridda över en kontinent.

Ju snabbare och kraftfullare vi från Väst engagerar oss i denna omställning till civil produktion, desto snabbare kan vapenproduktionen skäras ner. Ty trots att fler vapen inte behövs, vågar regimerna inte stänga fabriker och kasta ut folk i arbetslöshet. Se på president Havel i CSFR, som mot sin övertygelse tvingas försvara fortsatt vapenproduktion med export till, av alla länder, Syrien.

Det Västeuropa, som är på väg in i den slutliga integrationen under EGS 12-stjärniga baner, har plötsligt fått bortåt 400 miljoner människor till att bekymra sig om. Fram träder ett annat Europa med ett 100-tal befolkningsgrupper väster om Ural fördelade på ett 40-tal länder f n – kanske 50 om något år. Bortåt 800 miljoner invånare i ett Europa som i utgångsläget har mer än 40 procent av världsnationalprodukten. Nordamerika har t ex 25 procent och Japan tillsammans med de "fyra tigrarna" i Asien 17 procent. Europa kan plötsligt återta den ledande roll man

förlorade efter kriget och behålla den åtminstone ett antal decennier innan folken i Asien börjar röra på sig på allvar.

Man överdriver lätt den egna tidens historiska betydelse. Jag tror att det den här gången är tvärtom, vi har svårt att smälta och begripa vidden av det som hänt sedan 1989 och vad som sker just nu. Våra tankar sysselsätts i allt väsentligt med vardagsfrågor. Valet och diverse finansfallissemang har tagit en stor del av uppmärksamheten i Sverige. Beträffande Europaintegrationen har man skrivit spaltkilometer om den norska torsken, som ett tag såg ut att hindra överenskommelsen mellan EFTA och EG. I Schweiz diskuterades transittrafiken med olika axelvikter i all oändlighet.

Under tiden går de forna Sovjetrepublikerna, mot en ekonomisk och därmed också möjlig politisk katastrof. Hunger-scenarierna i en del storstäder i vinter visade sig inte vara fantasier – inte främst p g a den dåliga skörden, utan p g a att distributionen klappat ihop. Byteshandel går till nöds att klara mellan individer, men inte snabbt improviserat mellan f d sovjetrepubliker. I motsats till under tsar-tiden är de f d sovjetrepublikerna nu oerhört specialiserade både beträffande varor och jordbruksprodukter. Städerna var heller inte så stora förr. Handelsutbyte måste äga rum.

I Central- och Östeuropa växer befolkningens oro. De länder som vågat inleda språnget mot marknadsekonomi, främst Polen och delvis Ungern, börjar begripa att vägen går via tusentals utslagna, hopplost efterblivna fabriker, flera tiotals procent arbetslösa och sänkt levnadsstandard under några år. För att kunna åstadkomma en positiv spiral inom rimlig tid

krävs en villighet att investera från västs sida. Det handlar inte bara om att föra över teknologi i snäv mening, utan framförallt know-how om hur ett samhälle fungerar i en marknadsekonomi. Dessa länder behöver låna pengar långsiktigt och gamla skulder måste i varje fall delvis avskrivas. Inte minst behöver de exportera till väst för att kunna importera och för att kunna betala i hårdvaluta för den ryska oljan, gasen och elen när nu byteshandeln med den stora grannen i öster nästan upphört. Erfarenheten i våra östeuropeiska företag är att kvaliteten snabbt kan drivas upp till västeuropeisk nivå och att produktiviteten ökar mycket snabbt. Jag möter på alla nivåer en vilja att satsa hårt för att förbättra villkoren. Man pratar inte om kortare arbetstid, mer semester eller garantier, utan om hur man skall få dit fler lärare i engelska, få upp kvaliteten, skicka flera fackarbetare och ingenjörer på träning västerut. Men framför allt måste de nu också få exportera.

Vill Västeuropa hjälpa?

Mer tveksamt är det om viljan att hjälpa finns i Västeuropa. 200 000 franska bönder ockuperade t ex Paris för en tid sedan i protest mot importen av ungerska grönsaker och polsk potatis. Däremot vill fransmännen gärna exportera bilar dit. Så mycket för solidariteten. På mikroplanet upplevde jag "solidariteten" när vi flyttade 500 jobb från västra till östra Tyskland för att till någon del fylla tomma fabriker som tidigare producerat för export till Sovjet. Resultatet blev strejker, demonstrationståg och fabriksockupation i Mannheim. Och det gällde ändå tyskar som skulle hjälpa tyskar.

Låt oss också se på vad som händer i Sverige? Polen är ett närliggande land med en delvis gemensam historia och på miljöområdet bidrar polackerna starkt till både Östersjöns och luftens nedsmutsning. Eftersom mitt företag har bortåt 10 000 anställda i Polen har jag engagerat mig en hel del där för att intressera bl a Sverige att ställa upp med mjuka lån, kreditgarantier eller direkt hjälp. Det blev till

---

Det Västeuropa, som är på väg in i den slutliga integrationen under EGs 12-stjärniga baner, har plötsligt fått bortåt 400 miljoner till att bekymra sig om.

---

slut 300 MSEK. Jag skulle tro att kostnaden för svenska delegations- och PR-resor österut hittills överstiger värdet på den direkta hjälpen. Man behöver inte fler vänskapsbetygelser och gratulationer i öst — man behöver substantiellt stöd. Något som upprört mig är att en insats österut i den svenska debatten gjorts avhängig av en motsvarande reduktion av de 10 miljarderna som går till u-hjälp — till de verkligt fattiga länderna. Varför just dessa 10 miljarder? Varför inte några av de 990 övriga miljarderna som utgör resten av BNP? Eller varför inte t ex 50 miljarder i bostadssubventioner, om man nu skall se på statliga utgifter?

Det enda västeuropeiska land, värt att nämnas i detta sammanhang, är Tyskland, och där har 90 procent gått till de fem egna östra delstaterna och till programmet för att ta hand om hemvändande sovjetiska soldater. Tittar man på direkt hjälp eller krediter/capita ligger Sverige i botten i Västeuropa, även om det inte

säger mycket. Lilla Schweiz, som kanske inte uppfattas som särskilt generöst eller biståndsinriktat har sex gånger större kreditutrymme till Sovjet än vad Sverige har. Rationellt resonerar schweizarna att om de kan bidra till en lugn utveckling i den forna Sovjetunionen med kraftig nedrustning, tjänar man snart igen det hela på egna lägre försvarsutgifter när antalet

---

För att åstadkomma en positiv spiral inom rimlig tid krävs en villighet att investera från västs sida.

---

sannolika hotbilder snabbt minskar. Samtidigt skapas genom exportprojekten och investeringarna positioner för framtiden, vilket gynnar den egna industrin. Sverige skulle kunna resonera likadant.

Den nya svenska regeringen har förklarat att man avser att öka stödet bl a till Baltikum.

Jag har föreslagit att en av de första åtgärderna skall vara att sätta av ett extra kreditutrymme på förslagsvis 15 miljarder kronor, varav hälften i form av mjuka krediter för svensk export. Ytterligare 2-3 miljarder bör riktas till projekt i de tre baltiska staterna och Polen, där svensk industri kan göra en insats. Detta skulle bli ett utomordentligt viktigt bidrag till en fredlig, ekonomisk utveckling i öst, till nedrustning och till att reducera hoten mot Sverige. Det skulle dessutom kunna bli ett exempel för andra länder som inte gör något. I recessionens Sverige skulle det kunna ge 40-50 000 jobb/år under ett antal år. Om någon tycker att det låter

mycket, bör det nämnas att det i Danmark finns förslag att sätta av 11 miljarder kr till vad de kallar "öststöd".

Jag önskar att jag kunde vara litet optimistisk om utvecklingen i Östeuropa och Sovjet på kort och medellång sikt. Men det är jag inte trots de omfattande engagemang med investeringar och företagsköp mitt företag gått in i. Jag tror tyvärr inte Västeuropa kommer att ställa upp på det sätt som jag pläderar för. Vi har redan sett sprängkraften i nationalitetsmotsättningarna i Jugoslavien och borta i Kaukasus. Den albanska anstormningen mot Italien över Adriatiska havet var en förvarning om vad vi kan komma att få uppleva. Skall vi i Västeuropa begränsa massinvandringen blir det fråga om en ny mur, välståndsmuren, i stället för den gamla. När folk upplever att de får det sämre istället för bättre kommer de i desperation att rösta på populistiska eller högerextremistiska rörelser och vi ser redan antisemitism och hot mot minoriteter växa där borta. Vi bör också komma ihåg att dessa länder i flertalet fall inte precis hade demokratiska änglaregimer under de tidigare korta perioderna av självständighet.

Därför är detta sanningens minut för Västeuropa och, för den delen, för industrivärlden. Skall vi klara en kraftsamling och avstå en del av egen konsumtion för att säkerställa en fredlig och demokratisk utveckling i öst? Förmår vi ge dessa stackars människor, som förtryckts i ett omänskligt system, hjälp att skapa både en rimlig ekonomisk utveckling och en acceptabel miljö? Låt oss åtminstone hoppas.